

Освіта і культура

УДК 37.014 (477.53)«1919-1921»

Л. М. Булава, П. А. Кравченко, О. М. Мащенко

ІСТОРИЧНА, ФІЛОСОФСЬКА І ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА В ПОЛТАВСЬКОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ІНСТИТУТІ (ГРУДЕНЬ 1919 РОКУ – КВІТЕНЬ 1921 РОКУ)

Схарактеризовано розвиток історичної, філософської і природничо-географічної освіти в період існування у Полтаві першого вищого педагогічного закладу.

Викладені політичні обставини, які зумовили укладання Статуту Полтавського педагогічного інституту влітку 1919 року, і причину, через яку цей Статут не був реалізований (денікінську окупацію в липні-листопаді, під час якої закладові було повернено статус учительського інституту).

Дата початку діяльності закладу після повернення радянської влади – 27 грудня 1919 року. Полтавський учительський інститут 13 січня 1920 року офіційно затверджено Вищою школою під назвою «Полтавський український педагогічний інститут», що підпорядковувався Полтавському губернському відділові освіти. Для керівництва закладом була обрана науково-навчальна рада, яка складалася із представників від лекторів і слухачів у рівній кількості. Першим її головою став О. Булдовський.

У квітні 1921 року відбулося об'єднання педагогічного інституту та історико-філологічного факультету полтавського товариства «Просвіта» (а по суті – приєднання першого до другого закладу) та утворення Полтавського інституту народної освіти.

Ключові слова: Полтавський педагогічний інститут, історична освіта, філософська освіта, географічна освіта, історико-філологічний факультет, Олександр Булдовський, Полтавський інститут народної освіти.

Полтавський учительський інститут у статусі закладу середньої професійної освіти діяв у 1914-1919 роках. Із грудня 1919 по квітень 1921 року він мав назву «Полтавський педагогічний інститут». Джерел інформації про діяльність цього закладу вищої педагогічної освіти небагато. Це – матеріали, що зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО) [10-13], тарифні відомості (на жаль, тільки окремі), що зберігаються в Державному архіві Полтавської області (далі – ДАПО) [4-5], спогади сучасників подій [3], залікова книжка студентки М.А. Білаш [9]. Учительський і педагогічний інститут діяв у 1918-1921 роках в тісній взаємодії з історико-філологічним факультетом товариства «Просвіта».

Метою статті є аналіз організації освітнього процесу з історії, філософії та географії у Полтавському педагогічному інституті, який у січні 1920 року отримав статус закладу вищої освіти.

Обставини перетворення учительського інституту в педагогічний викладено в написаному у 1920 році тодішнім керівником закладу О. Булдовським звіті про сучасний стан Полтавського педагогічного інституту [10, ар. 30]: «Перетворення колишнього Полтавського учительського інституту в вищу школу під назвою «Полтавський педагогічний інститут» фактично було здійснене в травні-липні 1919 року. Проект Статуту педінституту був переданий на затвердження відділу Вищих шкіл при Народному комісаріаті освіти (м. Київ). У середині липня 1919 року один примірник статуту повернувся в Полтаву з поміткою про затвердження завідувачем відділом Вищих шкіл тов. Володарським». Як можна зрозуміти, цей екземпляр на час написання звіту був втрачений.

Заняття в інституті, який би працював за новим Статутом, повинні були розпочатися після канікул, у вересні 1919 року. Але цього не сталося в зв'язку з тим, що 29 липня 1919 року Полтава була зайнята денікінськими військами, а керівництво освітніми закладами перейшло до Управління народної освіти при Головнокомандувачеві збройних сил Півдня Росії. Усі законодавчі акти, прийняті після 7 листопада 1917 року «окремими крайовими утвореннями в місцевостях, які перебувають в управлінні Головного Командування вважаються відміненими» [7, арк. 9]. У цей же час були внесені зміни до положення про Учительські інститути. Викладання

українською мовою було заборонено в закладах, що фінансувалися за рахунок денікінського уряду, а викладання історії та географії України заборонялося в усіх закладах [7, арк. 1].

Інститут продовжив існувати як учительський інститут із російською мовою викладання, але за положенням, яке відрізнялося від того, що існувало в часи царської Росії. Штатним розписом учительських інститутів, що розміщувалися на території зайнятій денікінцями, передбачалися посади: директора, законовчителя, учителів наук, учителя графічних наук, учителя співів, учителя музики, помічника учителя ручної праці.

Як писав Г. Вашенко, «...на місце Левицького, що виїхав на Кубань, на посаду ректора був призначений Ковалевський. Українські педагоги були звільнені, а на їхнє місце були призначені росіяни або малороси» [3, с. 313]. Український патріот, громадський діяч Олекса Августинович Левитський (1872-1947 роки) займав посаду директора учительського інституту з вересня 1917 по липень 1919 року. Його наступник під час денікінської окупації Полтави в серпні-листопаді 1919 року – Петро Іванович Ковалевський, – раніше працював учителем російської словесності й інспектором Другої чоловічої гімназії (у корпусі якої сьогодні розташовується історичний факультет ПНПУ імені В.Г.Короленка). Набору на перший курс навчання у вересні 1919 року здійснено не було, але заняття на старших курсах восени того року продовжувалися.

О. Булдовський у звіті пише, що після вигнання денікінців і повернення радянської влади, 27 грудня 1919 року полтавський губернський відділ народної освіти видав наказ про усунення призначених за часу денікінської влади педагогів (чимало представників інтелігенції самі покинули Полтаву разом із білогвардійськими військами). У кінці грудня лектори, що працювали до серпня 1919 року, повернулися до інституту і взялися до відновлення занять. Услід за тим, було відновлено проект статуту, який і затвердила Колегія губернського відділу народної освіти [10, арк. 30]. Відомий нам рукописний не датований варіант Статуту [11, арк. 125-130], виконаний почерком О. Булдовського, містить і навчальні плани для відділів і підвідділів педагогічного інституту.

Улітку 2016 року полтавський колекціонер Борис Миколайович Павленко подарував одному із авторів статті «Зачотну книжку» Полтавського педагогічного інституту на ім'я Білаш Марії Андріївни [9], де зазначено дату вступу до інституту: 27 грудня 1919 року. Отже, набір на перший курс 1919-1920 навчального року, як тепер з'ясувалося, був здійснений, хоч із затримкою. За цим документом ми отримали можливість порівняти навчальний план природничого відділу з архіву із записами в «зачотній (заліковій) книжці».

Наказом №3 від 13 січня 1920 року, підписаним Головою Губревкому Я. Дробнісом і завідувачем відділу народної освіти О. Мізерницьким, Полтавський учительський інститут із цього числа оголошувався Вищою школою під назвою «Полтавський український педагогічний інститут», і до переходу під керівництво центральної влади підлягав Полтавському губернському відділові освіти [8, арк. 5].

Отже, кінець грудня 1919 року (а не липень 1919 року, як говорили раніше) слід вважати початком функціонування Полтавського педагогічного інституту. Але подібний статус «місцевої вищої школи» мала, наприклад, і Вища робітничка школа в м. Полтаві, заснована в тому ж грудні 1919 року.

Розуміючи хиткий статус педінституту, голова Губревкому в наказі №47 від 15 березня 1920 року вказував, що слід «...негайно приступити до організації радянського інституту народної освіти, зосереджуючи навколо Педагогічного інституту всі курси до готування робітників до праці в різних галузях освіти» [8, арк. 19]. Процес створення цього інституту затягнувся більше ніж на рік.

Наказом Губревкому №3 від 13 січня 1920 року, пропонувалося переобрати Педагогічну раду новоутвореного педінституту, якій негайно скласти програми і подати на затвердження до відділу освіти [8, арк. 5].

Слід зазначити, що наприкінці 1919 – у першій половині 1920 року «третя» більшовицька влада у Полтаві вела себе досить обережно, на деякий час відмовилася від єдиноначальництва й партійного контролю в закладах освіти, дозволивши їхнім колективам самим обирати органи управління.

Школами керували педагогічні ради. Колектив педагогічного інституту вирішив назвати орган самоуправління «науково-навчальною радою», сподіваючись, що це допоможе в майбутньому отримати статус повноцінного вищого навчального закладу. О. Булдовський досить чітко описував функціонування цього колективного органу управління [10, арк. 30-31]. Науково-навчальна рада складалася із представників від лекторів і слухачів у рівній кількості. Вирішення

поточних справ і керівництво адміністративним життям належало президії або правлінню науково-навчальної ради, котре складалося із голови і товариша (заступника) голови ради, а також із голів і секретарів окремих відділів. Кожен із трьох відділів (словесно-історичний, фізико-математичний, природознавчий) теж мав окремі ради, котрі керували їхнім внутрішнім життям. Господарчими справами відав господарчий комітет, до складу якого науково-навчальна рада делегувала 2 представники, ради відділів – по 1 представникові.

Судячи з підписів у тарифних відомостях [5], на виборній посаді голови науково-навчальної ради Полтавського педагогічного інституту найдовше перебував О. Булдовський (1887-1938 роки) – із січня до початку жовтня 1920 року, коли більшовики розгорнули репресії проти національно свідомих представників інтелігенції, і він був заарештований. У кінці 1920 року обов'язки голови виконував його заступник – лектор з політекономії І. Лебединський (1888-1942 роки). У 1921 році, до утворення Полтавського інституту народної освіти, головою науково-навчальної ради був декан природознавчого відділу В. Ніколаєв (1889-1973 роки) [2].

Про склад викладачів і перелік навчальних дисциплін у педагогічному інституті можемо судити із тарифних відомостей і звітів, а також із указаної вище «зачотної книжки». Склад викладачів і перелік дисциплін у різні місяці не були стабільними. Окремі викладачі, що починали працювати в педагогічному інституті, склали основу кадрового складу Полтавського інституту народної освіти [1].

Одночасно деякі викладачі в 1920 – на початку 1921 років викладали і на словесно-історичному відділі педагогічного інституту, і для студентів історико-філологічного факультету (що є ще одним свідченням того, що в 1918-1919 роках, фактично, це був єдиний освітній заклад): голова відділу – філолог О. Бузинний, лектор із української літератури – В. Щепотьєв; психології й теорії трудової школи – Г. Ващенко, політекономії, історії соціалізму та теорії права – І. Лебединський, новітньої філософії, загальнонаукової методології, логіки, філософії та історії педагогіки – І. Чаленко, стародавньої й середньовічної історії – О. Васильєва, історії Західної Європи та всесвітньої літератури – Л. Степанов, історії Росії та історії слов'ян – І. Рибаків, всесвітньої історії – Т. Богданович, археології – В. Щербаківський, історії України А. Дучинський, співів – В. Верховинець, історії держави і права – В. Чуйко.

Отже, І. Чаленко – перший викладач філософських дисциплін у нашому закладі вищої освіти. Випускник Роменського духовного училища, Полтавської духовної семінарії, Санкт-Петербурзької духовної академії, магістр богослов'я, із 1898 року працював викладачем багатьох навчальних закладів міста Полтави (Рис. 1).

Рис. 1. Іван Якович Чаленко (1873-1937 роки)

Викладачами природознавчого відділу на початку 1920 року були його завідувач В. Ніколаєв (ботаніка, анатомія і фізіологія рослин); О. Булдовський (зоологія, методика природознавства, методика навчання географії); К. Дубняк (загальне землезнавство); М. Самбікін (метеорологія і кліматологія); М. Гавриленко (порівняльна анатомія тварин, лаборант з біології); В. Лауер (анатомія і фізіологія людини); Й. Власенко (загальна і неорганічна хімія); Я. Бергольц (органічна хімія). Кілька лекцій із природознавства, географії, фізики прочитав керівник зразкової школи при інституті у 1918-1920 роках Ф. Пошивайло (із 30 січня 1920 року ця школа стала звичайного типу). Природознавчий відділ поділявся на 2 підвідділи: географічний і біологічний.

Викладачів фізико-математичного відділу теж було небагато: математики – М. Лісовський, В. Воропай, О. Нікологорський, Є. Супрун, С. Колісник; фізики – О. Ліщина-Мартиненко, М. Харченко, Н. Васильєв.

Названі викладачі працювали в педагогічному інституті не щомісяця. Причому, їхня чисельність під кінець 1920 року суттєво зменшилася. Практично всі вони за сумісництвом викладали в школах і технікумах Полтави, працювали в інших установах (у музеї, відділі освіти).

Станом на серпень 1920 року в педагогічному інституті працювали 24 лектори (у т.ч. 3 – загальних дисциплін, 9 – на словесно-історичному відділі, 4 – фізико-математичному, 5 лекторів і 3 асистенти – на природничому відділі). Крім того, нараховувалося 25 вакансій, які планувалося заповнити лекторами, запрошеними із Харкова (О. Булдовський [10] розписує план їх заповнення).

Відповідно до правил вступу, ухвалених більшовицькою владою ще в 1919 році, у виші стали приймати не тільки осіб із середньою освітою (зі стажем або без стажу), але й без середньої освіти (для яких передбачався «колоквіум»). Переведення із курсу на курс тоді відбувалося автоматично, оскільки будь-якої форми підсумкового контролю не було передбачено.

Назвемо заплановані в навчальному плані спільні дисципліни для всіх студентів (у дужках – години лекцій/практичних на тиждень) [10, арк. 35-37; 11, арк. 126-127]:

Загальна психологія (3/1)	Історія філософії з історією наукового світогляду (3/1)
Психологія дитини (2/2)	Дитяча література (1/-)
Логіка (1/-)	Гігієна і фізичне виховання (2/-)
Історія виховання і навчання (2/2)	Політична економія (2/-)
Історія педагогіки (2/2)	Історія соціалізму (2/-)
Теорія трудової школи (1/2)	Теорія права в зв'язку з радянською конституцією (1/-)
Школотзнавство (1/1)	Педагогічне малювання і ліпка (-/2)
Виразне читання (-/2)	Педагогічна ручна праця (-/4)
Нова мова (4/-)	Співи (-/2)

Деякі заплановані навчальні дисципліни не викладалися (спочатку – за браком викладачів, пізніше – у зв'язку з переходом на навчальні плани, затверджені в Головпрофосвіти, м. Харків). Як свідчить аналіз залікової книжки студентки біологічного підвідділу М. Білаш (Рис. 2), перелік дисциплін, які викладалися фактично, не відповідає передбаченому навчальному плані. Не було єдиної системи оцінювання знань; іспити й заліки виставлялися не в спеціально відведений час, а, очевидно, по мірі готовності студента до їхнього складання. Послідовність вивчення окремих курсів, також, не була логічною.

1920 року				
Прізвище лектора**	Назва курсу або практичних занять**	Годин / тиждень	Час іспиту	Одмінка про здачу іспиту
Лауер Володимир Вільгельмович	Анатомія челоука	2	11.05.1920	4
Булдовський Олександр Теофілович	Загальна зоологія			Задовільно
Ніколас Валентин Федорович	Морфологія рослин. Спорів рослин	2	17.11.1921 28.01.1922	4 4
Власенко Йосип Олексійович	Неорганічна хімія	2		Задовільно
Ващенко Григорій Григорович	Загальна психологія	2	26.09.1921	Зачет здан
Чаленко Іван Якович	Логіка	2	11.06.1921	Задовільно
Щепотьєв Володимир Олександрович	Українська мова			Задовільно
Лебединський Іван Васильович	Політична економія			Задовільно
1921 року				
Булдовський Олександр Теофілович	Зоологія безхребетних			Задовільно
Ніколас Валентин Федорович	Систематика рослин Анатомія рослин		20.07.1921	Здано Здано
Бергольц Яків Григорович	Органічна хімія	4		Добре
Лауер Володимир Вільгельмович	Гістологія	2	17.08.1921	Зачет здан
Самбікін Михайло Митрофанович	Метеорологія	2		Добре
Харченко Микола Олександрович	Фізика	4		Добре
Лебединський Іван Васильович	Історія соціалізму	2		Добре
Ващенко Григорій Григорович	Психологія дитини	2		Тільки підпис
1922 року				
Ващенко Григорій Григорович	Теорія виховання	2	12.02.1922	4
Ващенко Григорій Григорович	Трудова школа	2	20.02.1922	3
Чуйко Віктор Самойлович	Державне право	2	25.02.1922	3
Грюн Микола Августович	Німецька мова	2	27.02.1922	4
Фабрі І.А.	Ентомологія	2	22.03.1922	4
Чаленко Іван Якович	Історія філософії	2	11.03.1922	?
III триместр 1922 року				
Гавриленко Микола Іванович	Зоологія хребетних	2		Оцінки й підписи лекторів відсутні. Очевидно, це свідчить про те, що студентка не закінчила навчання і залікова книжка залишилася у неї (не була обмінена на диплом).
Лук'янович Борис Борисович	Фізіологія рослин	3		
Самбікін Михайло Митрофанович	Загальне землезнавство	2		
Булдовський Олександр Теофілович	Методика природознавства	4		
Лужай	Органічна хімія	2		
Харченко Микола Олександрович	Фізика	4		
Ніколас Валентин Федорович	Систематика рослин	2		
Прусенко Г.П.	Експериментальна психологія	2		
Декан В.Ніколас (підпис)		Секретар А.Чигринцева (підпис)		

Рис. 2. «Зачотна» книжка № 34 [9]

Полтавського педагогічного інституту природознавчого відділу Білаш Марії Андріївни.
Вступила до інституту 1919 року грудня місяця 27 дня.
м. Полтава. Електрична друкарня Бр. Попілових

* Ініціали / ім'я по батькові лекторів внесені авторами статті (з різних архівних джерел). Підписи лекторів – в останній колонці книжки.

** Друкується відповідно до написання в оригіналі.

*** Усі записи назви дисциплін, крім останнього триместру, виконані одним почерком. Підписи декана і секретаря після записів семестрів виконувалися в один час (очевидно, на початку вступу на навчання).

За інформацією в.о. голови науково-навчальної ради педінституту І. Лебединського від 9 листопада 1920 року [11, арк. 80], набір студентів 1-го курсу, здійснений на 1920/1921 навчальний рік, не був розподілений по відділах (викладалися тільки спільні для студентів усіх відділів загальноосвітні й психолого-педагогічні дисципліни – за переліком вище).

Розподіл студентів між курсами й відділами в 1920-1921 навчальному році [11, арк. 102]:

Курс	Словесно-історичний	Фізико-математичний	Природничий	Разом
I	«Основний», не розподілений між відділами			282
II	36	16	33	85
III	28	12	15	55
IV	15	16	15	46
Разом	79	44	63	468

У серпні 1920 року мала місце спроба перетворити Полтавський історико-філологічний факультет товариства «Просвіта» на Полтавський український інститут громадських наук (як тимчасовий захід – до створення єдиної для УСРР мережі навчальних закладів). Навіть був прийнятий наказ №256 Народного комісаріату освіти від 26 серпня 1920 року, та затверджені навчальні плани цього інституту [11, арк. 92]. У вересні узгоджувалося питання про передачу до нього із педінституту фізико-математичного відділу (як окремого факультету). Але щось у цій справі не склалося, і в листі від 8 жовтня 1920 року Наркомпрос УСРР визнав існування в Полтаві історико-філологічного факультету як тимчасового, до створення інституту народної освіти [11, арк. 1].

Ще навесні 1920 року радянським урядом було оголошено про ліквідацію старої вищої школи і початок діяльності інститутів народної освіти (ІНО) з трирічним терміном навчання, які повинні готувати вчителів із вищою освітою як для шкіл-семирічок, профшкіл, робітфаків і технікумів. Тому в першому кварталі 1921 року йшла підготовка до утворення вищого навчального закладу – Полтавського інституту народної освіти (ПІНО) на основі об'єднання історико-філологічного факультету та педагогічного інституту.

4 квітня 1921 року відбулося засідання об'єднаної ради двох закладів під головуванням декана історико-філологічного факультету І. Рибаківа (1890-1963 роки) і голови науково-навчальної ради педінституту В. Ніколаєва. А 10 квітня 1921 року ректором ПІНО було обрано професора словесності В. Щепотьєва (1880-1937 роки). Однак він фактично так і не приступив до виконання обов'язків ректора і не підписував офіційних документів (як писав сам, через «перетомленість серця»). Обов'язки ректора виконувала проректор Н. Мірза-Авакянц (1888-1940 роки), на той час – дружина одного з керівників полтавської Губосвіти – Браташевського. Секретарем президії ПІНО було обрано І. Чаленка.

Причина того, що В. Щепотьєв не був фактичним керівником закладу, – невдоволення Наркомату освіти тим, що ректор не тільки не був комуністом, а ще і восени 1920 року був заарештований за «антирадянську діяльність». Схоже, що обрання В. Щепотьєва ректором ПІНО при фактичному керівництві закладом Н. Мірза-Авакянц було результатом компромісних домовленостей між місцевою владою і активом новоутвореного інституту.

Розроблений радою статут ПІНО був не затверджений Головною професією (з посиланням на те, що буде затверджене загальне положення про управління вищою школою). Разом із тим, у листі від 12 квітня 1921 року Головною професією звано функції обраного ректора ПІНО до представницьких. Було вказано, що за відсутності ректора-комуніста, Губпрофосвіта повинна призначити в ПІНО політичного комісара. А при ректорові й політкомісарові створюється загальний орган правління інститутом у складі двох деканів, помічника ректора, секретаря і 1 студента [11, арк. 7].

Впродовж 14-22 квітня 1921 року завершилися організаційні заходи щодо налагодження діяльності ПІНО у складі двох відділів: словесно-історичного (на базі однойменного відділу педінституту й історико-філологічного факультету, на чолі з деканом І. Лебединським), і природничо-математичного (на базі двох відділів педагогічного інституту, на чолі з деканом В. Ніколаєвим). Серед кафедр новоутвореного інституту названі: загального землезнавства та географії України з методикою навчання (завідувач – М. Самбікін), історії філософії (І. Чаленко),

політекономії (І. Лебединський), всесвітньої історії (Є. Кагаров), історії Росії (І. Рибаків), історії України (Д. Багалій) тощо.

В. Щепотьєв і Н. Мірза-Авакянц формально були керівниками ПНО до 7 березня 1922 року, коли наказом Народного комісаріату освіти УСРР за №2681 ректором інституту був призначений професор-історик І. Рибаків, а політкомісаром – М. Гаврилів (1885-1932 роки). Через рік І. Рибаків змінив на посаді ректора комуніст О. Ходак (1887-1945 роки). Він писав: «У липні 1924 року звільнилися І. Рибаків і Н. Мірза-Авакянц, що дозволило ступити на шлях розриву з традиціями старого історико-філологічного факультету і зсунути ІНО на рейки педагогізації» [14, с. 182].

Вибори ректора і керівництва нового вишу, скоріше, указують на те, що фактично до історико-філологічного факультету (із сильнішим складом викладачів) був приєднаний педагогічний інститут, і наступні два роки діяльності ПНО продовжував традиції, закладені на історико-філологічному факультеті.

Педагогічний інститут мав незадовільне забезпечення приміщеннями (розташовувався у будинку по сучасній вул. Лідова 9/12, тоді – Новокременчуцькій). Найкраще були обладнані кабінети природничого відділу (ботанічний, зоологічний, анатомо-гістолого-фізіологічний, мінералогічний і геологічний та хімічна лабораторія), оскільки інститут отримав частину майна кабінету природознавства Кадетського корпусу, й частину – хімічного кабінету реального училища. Наочність виготовлялася самими викладачами.

Після об'єднання в один навчальний заклад, ПНО отримав будинок по вулиці Стрітенській, 43, що змикався на розі з будинком по вулиці Шевченка, 20 (де раніше розташовувався історико-філологічний факультет). Усі названі будівлі збереглися до нашого часу (Рис. 3).

Рис. 3. Будівлі, в яких розміщувалися Полтавський педагогічний інститут та історико-філологічний факультет на початку 1920-х років:
а) вул. Лідова, №9/12; б) вул. Стрітенська, №43; в) вул. Шевченка, №20

Список використаних джерел

1. Булава Л. М. Географічна освіта в контексті історії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (1914-2014 роки): монографія / Л. М. Булава, С. М. Шевчук, О. М. Мащенко; Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка. – Полтава, 2014. – 158 с.
2. Булава Л. М. О. Т. Булдовський і В. Ф. Ніколаєв – голови науково-навчальної ради Полтавського педінституту, як колективного органу управління в 1920-1921 рр. / Л. М. Булава // Історична пам'ять. – 2013. – № 2. – С. 67-72.
3. Ващенко Григорій. Твори. Т. 6 : Спогади. Статті // Всеукр. пед. т-во ім. Григорія Ващенка. – К. : Школяр, 2006. – 64 с.
4. Відомості про викладачів і службовців Полтавського педагогічного інституту, 1920 – початок 1921 року // Державний архів Полтавської області (далі – ДАПО). – Ф. 533. – Оп. 1. – Спр. 264. – Арк. 133-137; Спр. 300. – Арк. 237-242.
5. ДАПО. – Ф. 1507. – Спр. 213. – Оп. 1. – Арк. 26.
6. Відомості про викладачів Полтавського історико-філологічного факультету, 1920 р. // ДАПО. – Ф. 533. – Оп. 1. – Спр. 264. – Арк. 138-139; Спр. 213. – Арк. 11 а,б. – Спр. 300. – Арк. 113-116.
7. ДАПО. – Ф. 3986. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1-9.
8. ДАПО. – Ф. 1865. – Оп. 1. – Спр. 165.
9. Зачотна книжка № 34 Полтавського педагогічного інституту, природознавчого відділу Білаш Марії Андріївни, 1919-1922 рр. – 8 с. // Особистий архів співавторки статті – Л.М. Булави.

10. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО). – Ф. 166. – Оп. 1 – Спр. 950. – Арк. 30-35.
11. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 1101.
12. Анкетні картки Міністерства народної освіти з відомостями про учбові заклади Полтавщини // ЦДАВО України. – Ф. 2581. – Оп. 1. – Спр. 165. – Арк. 1-214.
13. ЦДАВО України. – Ф. 2582. – Оп. 1. – Спр. 173. – Арк. 20.
14. ДАПО. – Ф. 495. – Оп.1. – Спр. 8. – Арк 169.

L. N. Bulava, P. A. Kravchenko, O. M. Mashchenko

HISTORICAL, PHILOSOPHICAL AND GEOGRAPHICAL EDUCATION IN POLTAVA PEDAGOGICAL INSTITUTE (DECEMBER 1919 – APRIL 1921)

Poltava Teachers' Institute existed in 1914-1919. From December 1919 to April 1921, it worked as the "Poltava Pedagogical Institute".

Wrote a report on the reform of the teacher's institute at the pedagogical institute O. Buldovsky for reform were held in May-July 1919. Classes at the pedagogical institute were to begin in September 1919. But on July 29, 1919, Poltava was occupied by the forces of the Russian Volunteer Army (Anton Denikin). Therefore, the Teaching Institute continued to operate. Teaching classes in Ukrainian was prohibited. The director appointed was Petro Ivanovich Kovalevsky.

The Soviet government returned to Poltava in late November. December 27, 1919, a set was made for the first year of 1919/1920 of the academic year. This was described in a graduation book by Bilash students.

Poltava Teachers' Institute was renamed as "Poltava Ukrainian Pedagogical Institute" in January 13, 1920, the. The institute's management body was created: a "scientific and educational council". It consisted of lecturers and students. Professor Alexander Buldovsky (1887-1938) was elected chairman of the board of the pedagogical institute. In 1921, the chairman of the council was the dean of the natural science department Valentin Nikolayev (1889-1973). The institute had three departments (humanities-historical, physical-mathematical, natural science). The chairman of the humanities-historical department was the philologist O. Buzunnyi, lecturers in Ukrainian literature – V.O. Shchepotiev; Psychology and Theory of Labor School – G.G. Vashchenko, political economy, the history of socialism and the theory of law – I.V. Lebedynskiy, the newest philosophy, general scientific methodology, logic, philosophy and history of pedagogy – I.Ya. Chalenko, ancient and medieval history – O.M. Vasiliev, the history of Western Europe and world literature – L.M. Stepanov, History of Russia and the History of the Slavs – I.F. Rybakov, world history – T.O. Bogdanovich, Archeology – V.M. Shcherbakivsky, the history of Ukraine – A.F. Duchinsky, singing – V.M. Verkhovitsy, the history of state and law – V.S. Chuiko

In April 1921 the Pedagogical Institute was united with the Faculty of History and Philology. Its new name was Poltava Institute of Public Education.

Keywords: *Poltava Pedagogical Institute, historical education, philosophical education, geographical education, historical and philological faculty, Alexander Buldovsky, Poltava Institute of Public Education.*

Надійшла до редакції 21 червня 2017 року

* * *

УДК 061.251(4)

Н. В. Год, М. Т. Костенко

ІДЕОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО МАСОНСЬКОГО РУХУ

Статтю присвячено аналізу ідеологічних засад масонського руху. З'ясовано, що ця проблема є актуальною через загадковість і таємність масонських лож. У статті визначено принципи та ідеї масонської організації. Досліджено питання мети, цілей і практики європейського масонського руху. Представлено втілення ідеології масонства в державних документах країн Європи. Проаналізовано офіційний документ Великої англійської ложі «Конституцію Андерсона», за якою «вільні муляри» зарекомендували себе як громадські благодійні діячі, меценати. Досліджено меценатську діяльність масонів. Здійснено короткий огляд основних законів, положень статуту масонів і їх взаємозв'язків із суспільством упродовж XVI-XVIII століть. Насамкінець мова йде про три основні завдання європейських масонів: збереження та передача нащадкам так званого таємного знання, моральне очищення членів ордену і всього людства. Кінцевою метою братства названо прагнення досягнути епохи миру, щастя, людської солідарності та процвітання. Тріаду масонства «свобода, рівність, братерство» названо однією з необхідних умов досягнення майбутньої справедливої світобудови без соціальних, національних, державних і релігійних протиріч.

Ключові слова: *масонство, ложа, ідеологія, ландарки, принципи, свобода, рівність, братерство, «Конституція Андерсона», благодійність, меценатська діяльність.*